wereldrijk onder God als koning zijn geweest. Door de zonde is evenwel gekomen de veelheid van Staten, en in die Staten niet een organisch gezag, maar een overheid, die als mechanisch hoofd van buiten op de volksromp is gezet en nu heerscht met het zwaard.[70]) Toch is er aldus in de tegenwoordige Staatsmacht een zekere analogie met een moment in het onzondige „scheppingsleven" te ontdekken, hoe alles ook veranderd is door en tengevolge van de zonde!

't Ligt tenslotte volkomen in de lijn van Kuypers denken ook voor een beginsel souvereiniteit in eigen kring te postuleeren. Een werkelijk beginsel toch dringt in den wortel van het leven en geeft aan alle levensuitingen en levenskringen een totaal ander aspect, zet ze onderling in totaal ander verband en geeft ze een totaal andere richting. Door dit verschil in beginsel ontstaan verschillende „wetenschappen", roomsche, gereformeerde, evolutionistische enz. Evenzoo verschillende kunststroomingen, „kerken", enz. Ten slotte vormen zich in een volk als vanzelf verschillende kringen van menschen, die door eenzelfde beginsel worden beheerscht. Dit geschiedde b.v. in het Reveil der vorige eeuw. Daardoor ontstond vanzelf een eigen kring, waarin een ander Souverein dan de aardsche macht werd aangebeden.[71])

Kuyper zegt met nadruk, dat hij bewust bedoelt zulk een kring in het volksleven te vormen. Geen factie, d.i. een gemaakte groep; geen fractie, d.i. een afgebroken stuk; maar een volkspartij, een volksdeel, dat den Messias huldigt, de pars Christiana, haars ondanks een nationale partij. En dan met geen ander doel, dan om door dat tijdelijk „deelen" van het volk, weer de heerlijke volkseenheid te bezielen voor hooger ideaal.[72])

„Ik bedoel", zoo schrijft hij in 1892[73]), „met het oog op onzen strijd, dat zij die nog geloof hebben en het gevaar van de verflauwing der grenzen inzien, beginnen moeten met een grens om hun eigen kring te trekken; binnen in dien kring een eigen leven moeten ontwikkelen; van dit aldus gevormde leven zich rekenschap hebben te geven; en alzoo eerst opwassen kunnen voor den strijd, die eenmaal aanvaard moet." Kuypers ideaal is: „een eigen levenskring op den grondslag der Palingenesie en een eigen levensbeschouwing, dank zij het licht, dat de Heilige Geest op den kandelaar der Schriften ontsteekt."

Ook deze kringen hebben een eigen souvereiniteit om zich „uit te leven". De Staat moet ze in hun levensactie „vrij" laten. Wat in het volksleven opkomt en niet strijdt met zedelijkheid en recht, moet door de Staatssouvereiniteit worden geëerbiedigd!

Goed moet evenwel worden ingezien, dat dit soort „kring" van gansch anderen aard is dan de eerstgenoemde. In de eerstgenoemde hebben we kringen door God zelf geschapen. Kringen die levenskringen, levenssferen zijn. In elk daarvan gist en uit zich een bizonder soort leven, dat in de schepping gegrond en dus een scheppingsgegeven is.

De kringen zijn „wets"-kringen of „wets"-sferen.

Wij willen nu een andere kenmerkende eigenaardigheid der souvereine levenskringen bespreken. En we doen dat weer ter beantwoording van de vraag: wat maakt ten slotte, dat allerlei werkelijkheden, verschijnselen, gemeenschappen een eigen „kring" vormen en dat in die kringen een eigen souvereiniteit is gelegd?

Het eerste antwoord, dat we Dr Kuyper hoorden geven, was: in de kringen wordt een eigensoortig leven aangetroffen, door God zelf geschapen en door Hem in kringen georganiseerd. Het tweede antwoord luidt: de kringen zijn daarom kringen met een eigen souvereiniteit, omdat God een eigen wet in die kringen heeft gelegd, voor alle kringen verschillend, waaraan die kringen moeten gehoorzamen op straffe van schending van hun eigen aard.

We zullen dit uit Kuypers geschriften aantoonen.

Boven werd er reeds de aandacht op gevestigd, dat Kuyper er op wijst, dat God voor alle schepselen een wet heeft gesteld. In de volle, absolute souvereiniteit, die God alleen bezit, lag immers ook dit, dat Hij souverein de wetten bepaalt, die de werking der schepselen beheerschen en hun verhouding tot elkaar. Wie daarom in ernst betoogt, dat God Souverein is over alles wat bestaat, zegt daarmede tegelijk, dat God wetten stelde voor alles wat bestaat. Ja, wie van de volle, diepe Souvereiniteit Gods alleen maar dit zou zien, dat God over de wereld regeert, erkent zelfs daarmee nog, dat God wetten stelde voor alles wat in de wereld is. Want „het begrip regeeren is altijd gebonden aan het begrip wet, want alle regeeren onderstelt een wet."[74])

Prachtig is de wijze, waarop Kuyper schildert, hoe God wetten stelde en wetten handhaaft over gansch den kosmos.

„Is God werkelijk God, dan gaat van Hem ook alle rechtsbepaling uit, en blijft ons niets anders, dan met heiligen eerbied naar den weg te vragen, die ons tot de meest zuivere kennis leiden kan van wat God almachtig, krachtens den aard van Zijn hoogheerlijk Wezen, tot recht voor heel Zijn schepping, tot eeuwig recht voor alle creatuur gestempeld heeft.

Mogen we dit nu „ordinantiën Gods" noemen, dan volgt hier uit, dat er ordinantiën Gods zijn voor den bodem en het klimaat; ordinantiën Gods voor de producten en hulpbronnen van ons land; ordinantiën Gods voor de dieren waarover we heerschappij ontvingen. Maar ook ordinantiën Gods voor ons menschelijk leven, zoo voor ons lichaam als voor onzen geest, voor de ontwikkeling van al onze menschelijke vermogens, voor de verhoudingen van bloedverwanten en magen, voor handel en bedrijf, voor onze roeping en bestemming als natie, kortom dat er een wil, een bevel, een ordinantie des Heeren is voor alles, waarbij onder menschen zich twee meeningen tegelijk als mogelijk voordoen, om alsdan krachtens de vaste beginselen, die uit Zijn heilig Wezen voortvloeien, de eene mogelijkheid goed, de andere af te keuren."[75])

Of, om het nog scherper en bondiger uit een twintig jaar jonger geschrift te hooren:

„Wat nu is voor den Calvinist het geloof in die ordinantiën Gods? Niets anders dan de onwrikbaar in het hart gefundeerde overtuiging, dat alle leven eerst door God uitgedacht, en eerst daarna door God verwezenlijkt is, en dat deswege in alle geschapen leven een van God voor dat leven bestelde wet ligt. Geen leven buiten u in de natuur, of in dat leven ordeningen, die men thans natuurwetten noemt, een woord dat we aannemen, mits er niet wetten van de natuur, maar wetten voor de natuur onder verstaan worden. Evenzoo ordeningen des hemels voor het firmament daarboven, en ordeningen der aarde beneden, waardoor die aarde staan blijft, omdat, gelijk de Psalmist zegt, die ordeningen Gods knechten zijn. Alzoo dus ook ordeningen Gods voor mijn lichaam, voor het bloed, dat door mijn aderen stroomt en voor de ademhaling der longen. En zoo voortgaande, ordeningen Gods voor mijn denken in de logica, ordeningen Gods in mijn verbeeldingsleven op aesthetisch terrein, en zoo ook ordeningen, ordinantiën Gods voor alle menschelijk leven op zedelijk gebied."[76])

Als Kuyper nu zoo over heel het geschapen wereld- en menschenleven den boog van Gods veelsoortige wetten ziet gespannen, dan spreekt het vanzelf, dat ook in de levenskringen door God wetten zijn gelegd, geldende binnen die kringen.

Niet alleen is dit een consequentie uit wat we van Kuypers wetsopvatting weergaven — neen Kuyper zegt dat bovendien nog telkens en telkens weer in klare, duidelijke taal. We zullen weer enkele uitspraken afschrijven.

God riep heel het bonte leven van volken, gezinnen en personen in het aanzijn „naar zijn vrijmachtig welbehagen, zonder aan iets gebonden te zijn dan aan wetten en ordeningen, die Hij zelf vooraf, naar den eisch van Zijn eigen Wezen bepaald had. Bepaald had voor hun vleesch en bloed, maar ook voor hun hart en hoofd, voor hun smaak en gevoel, voor hun zedelijke en godsdienstige ontwikkeling."[77])

Er zijn „verschillende levenskringen, die zich niet willekeurig, maar naar den eisch van Gods ordinantie in 't volksleven vormen."[78])

„Elk dezer kringen nu heeft een eigen levenswet."[79])

„Ja, er is niet één zelfstandige kring in het maatschappelijke leven, die niet zijn oorsprong en aanzijn, zijn levenswet en levenskracht... aan God dank weet".[80])

Er is „een gebied der natuur, waarin de Souverein op stof door kracht werkt naar vaste wet. Maar zoo ook een gebied des persoonlijken, des huiselijken, des wetenschappelijken, des maatschappelijken en des kerkelijken levens, die aan een eigen levenswet gehoorzamen". „Een gebied des denkens, waarop geen andere wet dan die der logica mag heerschen."[81])

„Ook de wetenschap vormt een eigen levenskring, waarin de waarheid Souverein is, en onder geen omstandigheden schending of verkrachting van haar levenswet mag geduld."[82])

In al de soorten levenskringen heeft „de Overheid niet eigenmachtig haar ordonnantiën op te leggen, maar de ingeschapen levenswet te eerbiedigen."[83])

De grenzen tusschen de kringen mogen niet naar willekeur worden getrokken — neen, „de aard van het leven, in elk dier kringen zich openbarend, beslist dit volgens een wet, in dat leven door God zelf gelegd."[84])

Het niet erkennen van die levenswet is krenking van het leven, meer nog: zonde tegen God. Als de wetenschap verkrachting van haar levenswet duldt, dan is dat „niet slechts de wetenschap onteeren, maar zonde voor God."[85])

Ja erger: „het niet rekenen met de levenswet der maatschappij in haar onderscheidene kringen is een betwisten van den oorsprong dezer levenskringen aan God."[86])

Er behoeft dus geen zweem van twijfel over te blijven: Kuyper ziet in elk der levenskringen een eigen levenswet, waaraan het leven in die kringen, naar Gods wil, gebonden is.

We kunnen en moeten zelfs nog een stap verder gaan. Voor Kuypers besef is deze levenswet het typeerende van iederen levenskring. In die wet ligt als het ware de oorsprong van het eigen karakter, dat het leven in iederen kring bezit en die wet is zoo levens de „beschermster" van het eigenaardige, souvereine leven in den kring. We moeten daarbij vasthouden de mooie diepe opvatting van wet, die Kuyper verdedigt! Die wet is immers niet een verzameling van artikelen van een wetboek; ook niet een stel regelen, die ik in een boek lees; evenmin de codificatie van het leven, die ook maar één oogenblik buiten God autoriteit en vastigheid zou bezitten, neen die wet is „de constante wil van den alomtegenwoordigen en almachtigen God, die op elk gegeven oogenblik het zoo verordent en het zoo bestelt."[87])

Aan een typische wending in Kuypers redeneergang is zoo verrassend duidelijk te zien, dat hij inderdaad de levenswet het typeerende kenmerk der levenskringen acht.

In „Ons Program" b.v. geeft Kuyper een uitvoerig betoog, dat de levenskringen van wetenschap, kunst, huisgezin enz. onafhankelijk zijn van den Staat. Stuk voor stuk toont hij dat van de afzonderlijke kringen aan en dan komt hij tot deze conclusie: „Kortom, zoodra men zich van het Staatsterrein in het gewone leven begeeft, leeft de overtuiging op aller lippen dat hier allerwegen wetten(!) gelden, die door den Staat niet gesteld zijn en waarmee de Staat niets van doen heeft; wetten die, veel onschendbaarder en heiliger dan de Staatswet zelve, op een nog hooger Wetgever heenwijzen; en die, ook al neemt men slechts de denkwetten der logica, een macht tegenover den Staat vormen, waartegen de Staat niets vermag."[88])

't Merkwaardige is, dat Kuyper zóó maar van de levenskringen op de levenswetten overspringt en daarna weer met de levenskringen verder gaat. De volgende zin luidt immers: „Staatkundige macht hebben deze levenskringen(!) geen grein". Juist in dit vanzelfsprekende, gansch niet opzettelijk bedoelde afwisselen van het woord „kring" met het woord „wet" in één betoog bewijst wel zeer stringent hoe nauw de band tusschen die beide, voor Kuypers bewustzijn, is.

'n Paar jaar later vinden we weer precies het zelfde, en weer in een conclusie:

„Kort saamgevat: het souverein gezag in politieken zin, dat op aarde onder de volken wordt uitgeoefend, moet in juiste harmonie saamwerken met de wetten(!), die het menschelijk leven beheerschen; met de wetten die lucht en land en stroom en het leven van het dier regelen in hun machtsontwikkeling; met de wetten, die de historie van ons volk en andere natiën geleid hebben; en eerst wanneer geheel dat samenstel van wetten, — daaronder begrepen, die voor ons denkend (de logica), willend (de zedelijkheid), gevoelend (de aesthetica) en eeuwig (de godsdienst) leven, — in juist en behoorlijk verband op elkaar werken, loopt geheel het rad des levens majestueuselijk om den spil der Souvereiniteit."[89])

Zoo loopt dus parallel aan de vele levenskringen, door God in het leven gewild en georganiseerd, een veelheid van wetten; voor elken kring een eigenaardige wet. Of liever: voor elken kring een eigenaardige veelheid en eigensoortige wetten, die het leven in dien kring beheerschen. Er zijn wetten voor het huisgezin, wetten voor het staatsleven, denkwetten enz.

En als we nu zien, dat Kuyper de verschillende kringen met eigen souvereiniteit „levenskringen" of „levenssferen" noemt, omdat in elk ervan een eigensoortig „leven" wordt aangetroffen — ligt het dan niet in de lijn van Kuypers denken diezelfde kringen „wetskringen" of „wetssferen" te noemen, naar het typeerende kenmerk der verschillend geaarde wetten, die Kuyper zelf in die kringen aanwijst? Natuurlijk met dit voorbehoud, dat met die wets-kringen dan niet bedoeld zijn, kringen of groepen van (gelijksoortige) wetten, maar levenskringen, die door een bepaalde wet of wettengroep worden beheerscht.

De kringen zijn „gezags"-kringen of „gezags"-sferen.

Ten slotte vraagt nog één karaktertrek der souvereine levenskringen onze aandacht.

't Is een karaktertrek, die in het bovenstaande reeds uitvoerig is besproken, deze n.l., dat in iederen kring een eigen macht, een eigen gezag, een eigen souvereiniteit is gelegd door den

70) *Het Calvinisme*, p. 81.
71) *S. i. e. kr.*, p. 17.
72) Idem, p. 17.
73) *De Verflauwing der grenzen*, p. 45, 49.
74) *Locus de Magistratu*, p. 182.
75) *Ons Program*, p. 98.
76) *Het Calvinisme*, p. 60.
77) *Ons Program*, p. 68. Cursiveering hier en vervolgens van mij. C. V.
78) Idem, p. 214.
79) Idem, p. 215.
80) Idem, p. 301.
81) *S. i. e. kr.*, p. 11, 12.
82) Idem, p. 22.
83) *Het Calvinisme*, p. 84.
84) *Ons Program*, p. 216.
85) *S. i. e. kr.*, p. 22, 14.
86) *Ons Program*, p. 302.
87) *Het Calvinisme*, p. 60/61.
88) *Ons Program*, p. 301.
89) Idem, p. 69.